

Η δημοκρατία γεννήθηκε τον 5^ο αιώνα π.Χ. μαζί με την τέχνη του διαλόγου και την ελευθερία της έκφρασης.

Η γέννηση του διαλόγου νοηματοδότησε την κλασική εποχή, τη σημαντικότερη συνεισφορά του ελληνικού πνεύματος στην ιστορία της ανθρωπότητας. Με τον διάλογο παραμερίστηκε η ιδέα της αυθεντίας και άνοιξε ο δρόμος για την ελεύθερη ανάπτυξη της ανθρώπινης σκέψης. Στην πολιτική, όποιος φιλοδοξούσε να κυβερνήσει μια πόλη, ή αργότερα μια ευρύτερη χωρική ενότητα, δεν αρκούσε πια να επικαλείται μόνο τις «ευγενείς» καταβολές του, την υπαρκτή ή κατασκευασμένη «αυθεντία» του, ή τη δύναμη επιβολής του. Ήταν πλέον υποχρεωμένος να πείσει εκείνους που επρόκειτο να τον ψηφίσουν επιστρατεύοντας επιχειρήματα που άντεχαν στο διάλογο. Παρομοίως, οι ποιητές και οι φιλόσοφοι ενσωμάτωσαν τον αντίλογο και τη διαφορετική άποψη στα έργα τους, πέρασαν από τον μονόλογο της παραδοσιακής αφήγησης σε διαλογικές μορφές, παντρεύοντας το κέλυφος του μύθου με την ουσία του ορθολογισμού. Η δημοκρατία της αρχαίας ελληνικής πόλης δημιούργησε έτσι ένα νέο σύμπαν όχι μόνον για την πολιτική, αλλά και για τον πολιτισμό, έννοιες αλληλένδετες στην ιστορία του κόσμου. Μέσα στις συνθήκες της δημοκρατίας ο πολιτισμός άνθησε. Η κριτική, ο αντίλογος, η αμφισβήτηση τροφοδότησαν νέες αναζητήσεις, νέους πειραματισμούς, νέες κατακτήσεις.

Μπορεί η ύπαρξη της δημοκρατίας να μην είναι πάντοτε αρκετή για να οδηγήσει σε ακμή τον πολιτισμό. Χωρίς, όμως, τη δημοκρατία, η πολιτισμική έκφραση εκφυλίζεται και υποδουλώνεται στον «μονόλογο» της εξουσίας. Το φαινόμενο αυτό επαναλήφθηκε πολλές φορές στον 20^ό αιώνα που στέγασε ποικίλα ολοκληρωτικά φαινόμενα στην πολιτική και στην τέχνη. Πρεσβεύοντας την αυθεντία της εξουσίας και την πίστη στο ένα και μοναδικό δόγμα, τα ολοκληρωτικά καθεστώτα έπνιξαν την καλλιτεχνική έκφραση και καθήλωσαν τον πολιτισμό. Από τον δημιουργικό διάλογο τέχνης και πολιτικής προτίμησαν την εργαλειοποίηση του πολιτισμού για να καθοδηγήσουν τη σκέψη και τη βούληση των λαών στους οποίους βάνανυσα είχαν επιβληθεί. Τη γόνιμη κριτική της τέχνης αντικατέστησε η

προπαγάνδα, τη θέση του πειραματισμού πήραν τα προκατασκευασμένα πρότυπα. Γι' αυτό τόσο η πολιτική όσο και ο πολιτισμός αυτού του είδους δεν άντεξαν στον χρόνο.

Η δημοκρατία προσφέρει τρεις αναγκαίες συνθήκες για την ανάπτυξη του πολιτισμού.

Πρώτος παράγοντας είναι ο πλουραλισμός. Η δημοκρατία τρέφεται από τη συζήτηση και την κριτική. Καλλιεργεί αβίαστα την πολλαπλότητα και την πολυφωνία, ενισχύει την πολυμορφία και στηρίζει τη διαφορετικότητα. Δίνει ώθηση στην πολυτυπία της πολιτισμικής δημιουργίας, στην πρωτοτυπία των καλλιτεχνικών μέσων, στη συνύπαρξη πολλών σχολών έκφρασης. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον, οι καλλιτέχνες μπορούν να διαμορφώσουν χωρίς πνευματικούς καταναγκασμούς τη δική τους φωνή.

Το δεύτερο στοιχείο που προσφέρει η δημοκρατία στον πολιτισμό είναι η ανεκτικότητα. Η ανεκτικότητα είναι σύμφυτη με την ανοικτή κοινωνία και αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη πολλών διαφορετικών και συχνά αντικρουόμενων καλλιτεχνικών οραμάτων. Ο δρόμος είναι ανοικτός για όλες τις τάσεις, συντηρητικές και ρηξικέλευθες, παραδοσιακές και μοντέρνες, μαζικές και ελιτίστικες. Κριτές της τέχνης δεν είναι οι φορείς της εξουσίας, αλλά οι άλλοι καλλιτέχνες, το κοινό και ο χρόνος.

Η τρίτη διάσταση στη σχέση δημοκρατίας-τέχνης είναι η αποδοχή και η ενθάρρυνση του πειραματισμού. Ο πειραματισμός ενέχει την αμφισβήτηση των καθιερωμένων μεθόδων. Η γνήσια δημοκρατία δοκιμάζει και αναγνωρίζει τη δύναμη της αμφισβήτησης πρώτα από όλα στην ίδια την πολιτική. Εφόσον βασίζεται στην ελευθερία του ανθρώπου, έχει ανάγκη από την άλλη άποψη, από την καινοτομία, από νέες πρωτοποριακές συλλήψεις. Αυτό επιτρέπει παράλληλα στον δημιουργό να ανοίγεται στο καινούργιο, να ανιχνεύει δύσκολους δρόμους και να ανανεώνει την αισθητική και καλλιτεχνική του πρόταση.

Η δημοκρατία αποτρέπει τον ολοκληρωτισμό στην πολιτική και στην τέχνη. Κινδυνεύει, βέβαια, από μια άλλη ασθένεια, αυτή του λαϊκισμού, αν δεν αναπτύξει ισόρροπα τις δημιουργικές δυνάμεις του πολιτισμού. Ο λαϊκισμός εκτρέφει συνθήκες ιδεολογικής μονοκαλλιέργειας, που στρεβλώνει την ποιότητα του πολιτισμού στο όνομα της ισότιμης αναγνώρισης όλων των πολιτισμικών προϊόντων. Το επεσήμανε εύγλωττα πριν από 30 χρόνια (1978) σε μια μνημειώδη ομιλία του στο Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ ο κορυφαίος Ρώσος

λογοτέχνης και αντιφρονών της σοβιετικής περιόδου, Αλεξάντερ Σολζενίτσιν, όταν μίλησε για την «παρακμή του θάρρους» στους κόλπους των δυτικών κοινωνιών και τους κινδύνους που αυτή διαγράφει για την ίδια την ύπαρξη του δυτικού πολιτισμού. Πρόκειται για την ατομία πολλών πνευματικών δημιουργών να πάνε κόντρα στο ρεύμα διανοητικών προκατασκευών ή αισθητικών φορμαλισμών, που για κάποιο λόγο επικρατούν σε μια ορισμένη περίοδο, επιβάλλοντας υποταγή και ομοιομορφία.

Αλλά η λύση βρίσκεται και πάλι στη δύναμη της δημοκρατίας. Η δημοκρατία αφήνει ανοιχτούς τους δρόμους της ελεύθερης σκέψης και της ελεύθερης έκφρασης, παρέχοντας τις θεμελιώδεις προϋποθέσεις ώστε να μπορέσει η πολιτισμική δημιουργία να εκφράσει αυθεντικά όχι μόνο τους κραδασμούς και το σφυγμό της σύγχρονης εποχής, αλλά και τον παλμό και την αναζήτηση του αιώνιου ανθρώπου.

Με την πεποίθηση της αδιάσπαστης σχέσης της δημοκρατίας με τον πολιτισμό, το Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής πήρε την πρωτοβουλία να εορτάσει τα 35 χρόνια από την αποκατάσταση της δημοκρατίας με μία ξεχωριστή πολιτισμική εκδήλωση. 35 κορυφαίοι Έλληνες εικαστικοί δημιουργοί συμμετέχουν με έργα που φιλοτέχνησαν κυρίως κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, στην έκθεση που διοργανώνεται στο Ζάππειο από τις 24 Ιουλίου έως τις 10 Αυγούστου 2009 με τίτλο «35 εικαστικοί καλλιτέχνες για τη δημοκρατία».

Πρόκειται για την απότιση ενός ελάχιστου φόρου τιμής προς την ελληνική καλλιτεχνική δημιουργία που εξελίχθηκε παράλληλα με τη δημοκρατία μας μετά το 1974. Πρόκειται, επίσης, για μια υπόμνηση ότι η δημοκρατία δεν είναι απλώς ένα από τα συστήματα πολιτικής οργάνωσης των ανθρώπινων κοινωνιών, αλλά το μόνο εντός του οποίου αξίζει να ζουν ελεύθεροι άνθρωποι και το οποίο διασφαλίζει την ελευθερία της δημιουργίας. Δηλαδή, του πολιτισμού.